

บทที่ 4

การสืบทอดองค์ความรู้ทางการรักษาโรคด้วยสมุนไพร

จากการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลในบทนี้จะกล่าวถึงประเด็นการสืบทอดองค์ความรู้ทางการรักษาโรคด้วยสมุนไพรอันเป็นหัวใจของการศึกษาในครั้งนี้ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ตอน กล่าวคือ ตอนที่ 1 วิธีการสืบทอดองค์ความรู้ ตอนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงและสืบเนื่องประเด็นการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ซึ่งเป็นการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงและสืบเนื่องหลายประการ อาทิเช่น ความนิยมการใช้ยาสมุนไพร การปรุงยา วิธีการรักษาโรค แหล่งสมุนไพรที่นำมาปรุงยา และการเจียดยา ตอนที่ 3 ความสัมพันธ์ในสังคม ตอนที่ 4 การสืบทอดประเด็นการใช้สมุนไพรในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีการสืบทอดองค์ความรู้

ในอดีตการสืบทอดวิชาความรู้ไม่ว่าจะเป็นด้านใดมักจะเป็นไปในลักษณะของการบอกต่อกล่าวสืบทอดกันมาโดยอาศัยความชำนาญและความจำ เนื่องจากไม่มีตัวอักษรใช้ ไม่ว่าจะเป็นการสืบทอดความรู้ระหว่างครูกับศิษย์ หรือระหว่างบรรพบุรุษกับลูกหลาน ช่วงเวลาต่อมาเมื่อมีตัวอักษรใช้จึงมีการบันทึกองค์ความรู้ไว้ในตำรา และมีการพัฒนาการเรียนการสอนกันเป็นระบบสถาบัน ซึ่งในอดีตจะใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอด จากการศึกษาพบว่า การสืบทอดองค์ความรู้ทางการใช้สมุนไพรรักษาโรคมียุค 2 ยุคคือ

1. เป็นการสืบทอดองค์ความรู้โดยไม่ได้เข้าศึกษาในสถาบันการแพทย์แผนไทย เป็นการสืบทอดองค์ความรู้ระหว่างบรรพบุรุษกับลูกหลาน และระหว่างอาจารย์กับศิษย์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การสืบทอดองค์ความรู้ระหว่างบรรพบุรุษกับลูกหลานเป็นประเด็นที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณ เป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติกันมาจะไม่ถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ลูกหลานในวงศ์ตระกูล การถ่ายทอดอาจเป็นการบอกเล่าด้วยวาจา และจากตำรายาที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยจะ คัดเลือกลูกหลานที่มีความสนใจ มีความจำ มีไหวพริบดี และมีความอดทนในการเรียนรู้ การที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ลูกหลานนับว่าเป็นวิธีการที่แยบยลมาก กล่าวคือเป็นการสร้างประสบการณ์ให้กับลูกหลาน ด้วยการถ่ายทอดความรู้เป็นไปในลักษณะมอบหมายหน้า

ที่ทำให้เกิดประสบการณ์ เช่น ไข้ให้ไปหาเครื่องยา หมายถึง การจัดหาสมุนไพรมาปรุงยา ให้เป็นผู้ติดตามในยามไปรักษาผู้ป่วย (สัมภาษณ์ กีชา วิมลเมธี. แพทย์แผนไทย. 16 มีนาคม 2546.)

1.2 การถ่ายทอดความรู้ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ ในกรณีที่ไม่มีลูกหลานสืบทอดความรู้ก็ต้องหาผู้มีความสนใจ และมีคุณสมบัติที่เหมาะสม บางครั้งผู้เป็นอาจารย์เป็นพระสงฆ์ที่มีความรู้ทางด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเป็นอย่างดี ซึ่งมีวิธีการสืบทอดความรู้ที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับการสืบทอดระหว่างบรรพบุรุษกับลูกหลาน (สัมภาษณ์ กีชา วิมลเมธี. แพทย์ แผนไทย. 16 มีนาคม 2546.)

1.2 การสืบทอดองค์ความรู้ที่ได้กล่าวมาทั้งสองกรณี เมื่อผู้เป็นบรรพบุรุษและอาจารย์ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าศิษย์มีความรู้ครบถ้วน สามารถนำความรู้ไปใช้รักษาผู้ป่วยได้แล้ว จึงทำพิธีครอบครู ซึ่งเป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาจนปัจจุบัน พิธีครอบครูมีขั้นตอนการปฏิบัติคือ ผู้เป็นอาจารย์ จะเจิมหน้าศิษย์ สวมมงคล แล้วมอบตำราให้กับศิษย์ ซึ่งเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความสำเร็จของศิษย์ที่ได้มีความพยายาม มีมานะอดทนศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จวิชา และมีความรู้ความสามารถพอที่จะรักษาโรคได้เช่นเดียวกับผู้เป็นอาจารย์ทุกประการ

1.3 การสืบทอดความรู้ด้วยวิธีนี้ไม่มีใบประกอบโรคศิลปะรับรองเพื่อไปประกอบอาชีพ แพทย์แผนไทยได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ผู้ป่วยที่มารักษาและมาใช้บริการเกิดจากความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวแพทย์แผนไทยเอง การรักษาผู้ป่วยที่ประสบผลสำเร็จบ่อยครั้งจนกระทั่งมีชื่อเสียง โดยมีการบอกเล่าต่อๆ กันมา จากปากต่อปาก จนกลายเป็นเกียรติคุณที่รับรองความสามารถ ทำให้สามารถประกอบอาชีพอยู่ได้ด้วยความมั่นใจ ทำให้ไม่สนใจที่จะไปศึกษาในสถาบันที่มีการเรียนการสอนเพื่อรับใบประกอบโรคศิลปะ ยังคงปรุงสมุนไพรรักษาผู้ป่วยต่อไปโดยไม่สนใจที่ใครจะว่าเป็น “ยาเถื่อน” ตัวอย่างเช่น วาสน์ อุตรนาค เป็นแพทย์แผนไทยที่ไม่ได้เข้าศึกษาในสถาบันการแพทย์แผนไทย แต่มีความสามารถรักษาผู้ป่วยจนหายจากโรคต่าง ๆ ได้จากการสังเกตขณะสัมภาษณ์มีผู้ป่วยเดินทางมารักษาโรคประมาณ 3 คนในระยะเวลา 1 ชั่วโมงในการสัมภาษณ์ และขณะนี้ยังไม่มีผู้ที่จะสืบทอดความรู้จากหมอวาสน์ ซึ่งปัจจุบันมีถึงอายุ 79 ปีแล้ว ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความเห็นที่อาจกล่าวได้ว่า แพทย์แผนไทยเป็นกลุ่มที่ควรได้รับการดูแลเอาใจใส่หนุนน้อมไว้ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดวิชาความรู้มิให้สูญหายไปจากโลกนี้

2. การสืบทอดองค์ความรู้จากการสมัครเข้าเรียนในสถาบันที่เปิดสอนวิชาการรักษาโรคด้วยสมุนไพร

การจัดให้มีการสืบทอดองค์ความรู้ในสถาบันนับว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนแพทย์แผนไทยได้อย่างเป็นระบบ ทำให้เกิดการยอมรับจากสังคมโดยทั่วไปมากขึ้น นับว่ามีส่วนส่งเสริมสนับสนุนให้การรักษาโรคด้วยสมุนไพรมีการพัฒนาได้อีกระดับหนึ่ง สำหรับในอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช มีสถาบันที่เปิดสอน 2 แห่งคือ ศูนย์รวมแพทย์แผนไทยวัดศาลาลำมีชัย และสมาคมแพทย์แผนไทยวัดโคกธาดู เปิดสอนสาขาวิชาเภสัชกรรมไทย สาขาเวชกรรมไทย สาขานวดแผนไทย และสาขามดุงครรภ์ไทย โดยกำหนดให้มีจำนวนชั่วโมงสอนในหลักสูตรต่าง ๆ คือ สาขาเภสัชกรรมไทย สาขาเภสัชกรรมไทย จำนวน 300 ชั่วโมง สาขาเวชกรรมไทย จำนวน 900 ชั่วโมง สาขานวดแผนไทย จำนวน 300 ชั่วโมง สาขามดุงครรภ์ไทย จำนวน 300 ชั่วโมง (สัมภาษณ์ กีชา วิมลเมธี. แพทย์แผนไทย. 16 มีนาคม 2546.)

เมื่อเรียนจบหลักสูตรในแต่ละสาขาวิชาแล้วก็สามารถสอบเพื่อรับใบประกอบโรคศิลปะได้และเปิดสถานพยาบาล หรือปรุงยาได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย จากการศึกษาพบว่าผู้สมัครเข้าเรียนในศูนย์แพทย์แผนไทยวัดศาลาลำมีชัย แต่ละรุ่นมีจำนวนโดยเฉลี่ยประมาณ 50 คน และมีจำนวนที่ใกล้เคียงกับสมาคมแพทย์แผนไทยวัดโคกธาดู

สิ่งสำคัญอันเป็นประเพณีที่ได้สืบทอดต่อเนื่องกันมาของการแพทย์แผนไทยคือ ประเพณีไหว้ครู ไม่ว่าจะผู้เป็นศิษย์จะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากวิธีใดก็ตามแต่ต้องร่วมในพิธีไหว้ครูได้ทุกปี พิธีไหว้ครูได้จัดตามคัมภีร์พระเวทย์ซึ่งเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ตามประเพณีท้องถิ่นจะจัดให้มีขึ้นทุกปี ๆ ละหนึ่งครั้งโดยจัดในวันพฤหัสบดี ช้างขึ้น เดือน 6 หรือเดือน 9 ในพิธีมีการจัดเครื่องบูชาครู ประกอบด้วย บายศรี 9 ชั้น ดอกไม้ ภูปเทียน ตำรา (ภาพที่ 9) และเครื่องสังเวยประกอบด้วย หัวหมู เป็ด ไก่ เครื่องจันทริบ ดอกไม้ 9 สี ใบไม้ 9 สี ผลไม้ 9 ชนิด ขนมหวาน 9 ชนิด หมากพลู เหล้าโรง 1 ขวด (ภาพที่ 10) การประกอบพิธีกรรม โดยจัดให้มีพิธีทางพระพุทธศาสนาาก่อนคือ การบูชาศีล 5 (ภาพที่ 11) ต่อมาเป็นการกล่าวคำบูชาครู คำสรรเสริญครู เป็นภาษาบาลี แล้วจึงถวายเครื่องสังเวย จากนั้นกล่าวคำถวายเครื่องสังเวยเป็นภาษาบาลี แล้วกล่าวลาเครื่องสังเวยในขั้นตอนสุดท้าย (ภาพที่ 12) (สัมภาษณ์ กีชา วิมลเมธี. แพทย์แผนไทย. 16 มีนาคม 2546.)

ในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชมีประเพณีการไหว้ครูที่ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่นที่ศูนย์แพทย์แผนไทยวัดศาลาลำมีชัย มีการจัดให้มีพิธีไหว้ครูขึ้นทุกปี ซึ่งได้จัดมาแล้ว

23 ปี โดยกำหนดให้มีขึ้นในวันพฤหัสบดี ช้างขึ้น เดือน 6 ของทุกปี แต่ละปีจะมีศิษย์มาชุมนุม ประมาณ 200 - 300 คน(ภาพที่ 10และ12)

วิธีการสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านการใช้สมุนไพรรักษาโรคนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการช่วยให้ประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรยังคงดำรงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ ผลการศึกษาทำให้ทราบว่า ความเชื่อมั่นศรัทธาเป็นสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้สมุนไพรรักษาโรค ไม่ว่าแพทย์แผนไทยผู้ทำหน้าที่รักษาโรคจะศึกษาวิชาความรู้มาด้วยวิธีการใดก็ตาม

การเปลี่ยนแปลงและสืบเนื่องการรักษาโรคด้วยสมุนไพร

ปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการสืบเนื่องในประเพณีการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค มีหลายประการ เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดไปตามช่วงระยะเวลาตามยุคสมัย โดยเฉพาะในปัจจุบันการรักษาโรคโดยแพทย์แผนปัจจุบันได้เจริญก้าวหน้าไปมาก ในขณะที่เดียวกันการใช้สมุนไพรรักษาโรคก็ไม่ได้หายสาบสูญแต่กลับได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ การใช้สมุนไพรในยุคปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายประการ ได้แก่

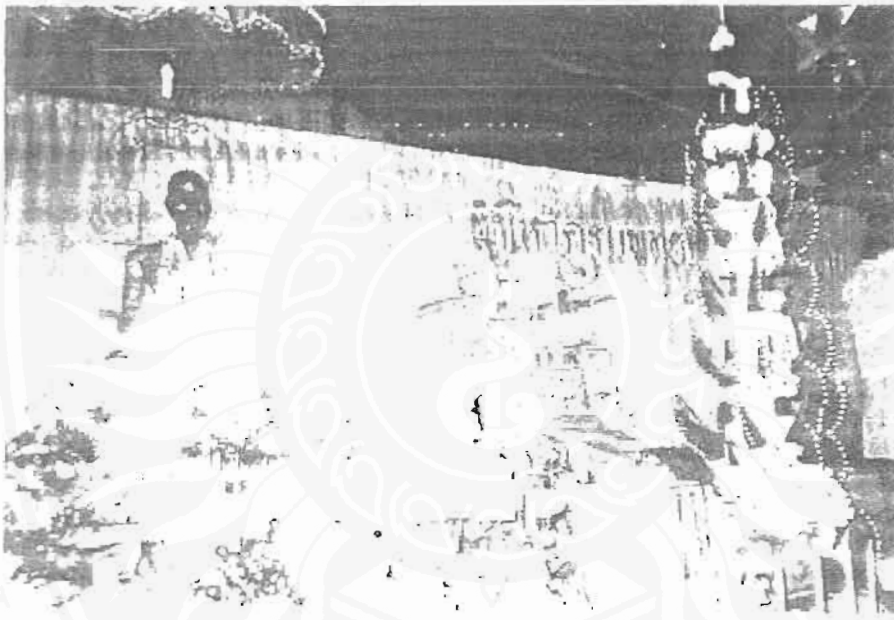
1. ความเป็นนิยมในการใช้สมุนไพรรักษาโรค

จากการศึกษากลุ่มตัวอย่างโดยการเลือกแบบเจาะจง จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 35 คน ได้แก่ ผู้ชายสมุนไพร จำนวน 10 คน ผู้ป่วยที่ใช้สมุนไพร จำนวน 10 คน แพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่รักษาโรค จำนวน 10 คน และแพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่สอน จำนวน 5 คน พบว่า ประเพณีใช้สมุนไพรรักษาโรคในอดีตมีมานาน แต่ความนิยมมีน้อยกว่าปัจจุบันเนื่องจากการแพทย์แบบตะวันตกเข้ามามีบทบาทสูงในระยะเวลาหนึ่ง ทำให้คนส่วนใหญ่ให้ความนิยมการแพทย์แบบตะวันตกมาก และมีการออกกฎหมายบังคับแพทย์แผนไทยต้องมีใบประกอบโรคศิลปะ แพทย์แผนไทยจึงไม่มีบทบาทในสังคมทั่วไป

จากการศึกษาพบว่า ผู้ชายสมุนไพรทุกร้านได้กล่าวถึงภาพรวมของจำนวนสมุนไพรที่สั่งเข้ามาขายในร้าน ผนวกกับจำนวนรายได้ที่มีมากขึ้นทุกปีในช่วงเวลา 4-5 ปีที่ผ่านมา ผู้ป่วยที่ใช้สมุนไพรรักษาโรคก็มีจำนวนเพิ่มขึ้น เนื่องจากกระแสนิยมสมุนไพรมีผู้มาใช้บริการวันละ 20 - 30 ราย จากในอดีต ประมาณวันละ 10 รายดังนั้นความนิยมทางด้านการใช้สมุนไพรรักษาโรคจึงมีมากขึ้นและมีการสืบเนื่องตลอดเวลา

จากการศึกษาข้อมูลผู้ป่วยที่ใช้สมุนไพรรักษาโรคทุกคน จะมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ความนิยมในการใช้สมุนไพรมีมากขึ้นกว่าเดิมโดยกล่าวถึงผลของยาที่รักษาโรคแล้วหาย ตามอาการที่ทุกคนรู้สึกได้ เช่น โรคเบาหวาน ในกรณีของ วรณี จางบัว (ภาพที่ 13)

ผู้ป่วยที่ใช้สมุนไพรแล้วอาการดีขึ้นมาก จากอาการที่เป็นหนักมากจนไต่ว้าย เดินเองไม่ได้ เมื่อใช้ ยาสมุนไพรเป็นเวลา 1 เดือน อาการดีขึ้นสามารถเดินเองได้ ในขณะที่ยาแผนปัจจุบันใช้ไม่ได้ผล ถ้ามีอาการเป็นแผลร่วมด้วย เช่น หากเป็นที่ขาแพทย์จะต้องตัดขา และในที่สุดจะเสียชีวิต ประการสำคัญการนำสมุนไพรมาใช้เป็นยาจะมีความสบายใจขณะรับประทานมากกว่ายาแผนปัจจุบัน กล่าวคือ ยาสมุนไพรไม่มีผลข้างเคียงไม่ว่าจะเป็นยาต้ม หรืออยู่ในรูปของชาชง ซึ่งต่างกับยาแผนปัจจุบันที่ต้องรับประทานจำนวนมากครั้งละหลายเม็ด และนำไปสู่ภาวะไต่ว้ายได้

ภาพที่ 9 เครื่องบูชาครุประกอบด้วยบายศรี 9 ชั้น ตำรายาไทย ดอกไม้ รูปเทียน

ภาพที่ 10 เครื่องเซนต์เวียในพิธีไหว้ครู

ภาพที่ 11 พิธีไหว้ครูแพทย์แผนไทยเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจะต้องมีพิธีทางศาสนาพุทธนำก่อน

ภาพที่ 12 พิธีไหว้ครูของศูนย์แพทย์แผนไทยวัดศาลาลำมีชัย

จากประติติภาพที่มองได้อย่างเป็นรูปธรรมจึงพอที่จะสรุปได้ว่าความเปลี่ยนแปลงในด้านความนิยมของผู้ป่วยในการเลือกใช้สมุนไพรจึงมีมากกว่าในอดีต

ส่วนการศึกษาแพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่รักษาโรคจำนวน 10 คน ทั้งหมดแสดงความเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า การเปลี่ยนแปลงด้านความนิยมรักษาโรคด้วยสมุนไพรมีมากขึ้นกว่าในอดีต เพราะทุกคนมีรายได้มากขึ้นกว่า 4 – 5 ปีที่ผ่านมา ทั้งความเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ดีขึ้น มีการต้อนรับจากสังคมมากขึ้น เช่น การได้รับเชิญไปให้ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยในโอกาสต่าง ๆ แพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่สอน จำนวน 5 คน ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านความนิยมว่าเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าช่วงเวลา 4 – 5 ปีที่ผ่านมา มีผู้สมัครเข้าศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยเพิ่มมากขึ้น เช่น กรณีที่ศูนย์แพทย์แผนไทยวัดศาลาลำมีชัย จากอดีตที่ผ่านมา มีผู้สมัครเข้าศึกษาเพียง 20 – 30 คน มาปัจจุบันมีผู้สมัครเข้าเรียนเพิ่มเป็น 50 – 60 คน ทั้งยังมีผู้ประกอบการหลักในสาขาอาชีพต่าง ๆ เช่น รับราชการครู ทหาร ตำรวจ พยาบาล เข้ามาสมัครเรียน และจากในอดีตจะมีเฉพาะผู้ที่มีอายุมากแล้วและได้รับการสืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ มาสมัครเข้าศึกษา แต่ปัจจุบันมีคนหนุ่มสาวมากขึ้นที่มีหลากหลายอาชีพสนใจและเข้ารับการศึกษา (สัมภาษณ์ กิชา วิมลเมธิ, แพทย์แผนไทย, 16 มีนาคม 2546.)

ด้วยกระแสความนิยมการใช้สมุนไพรรักษาโรคที่มีจำนวนมากดังได้กล่าวแล้ว จึงทำให้แพทย์แผนไทยกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกือบจะถูกกลบเลือนกลับมีคุณค่าที่ควร

ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็มีนโยบายที่จะสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดตั้งสถาบันการแพทย์แผนไทย การศึกษาวิจัยสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิดอย่างจริงจังจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์การเภสัชกรรม มหาวิทยาลัยมหิดล โรงพยาบาลของรัฐ เช่น โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรจังหวัดปราจีนบุรี โรงพยาบาลทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นหลักประกันและมีส่วนช่วยให้เกิดกระแสนิยมการใช้สมุนไพรรักษาโรคมมากขึ้น อีกทั้งมีส่วนช่วยให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นและมีความสืบเนื่องต่อไป

2. ด้านการปรุงยา

ความเปลี่ยนแปลงในด้านการปรุงสมุนไพรของชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ย่อมเกิดขึ้นตามยุคสมัย และในขณะเดียวกันความสืบเนื่องในเรื่องภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดเอาไว้ก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม จากการศึกษาพบว่า ความเปลี่ยนแปลงและสืบเนื่องในส่วนของการปรุงยา อาจกล่าวได้เป็น 3 ประเด็นคือ

ภาพที่ 13 นางวรรณิ จางบัว ผู้ป่วยเป็นโรคเบาหวาน เคยมีอาการหนักมากถึงขั้นไตวาย แต่ปัจจุบันอาการดีขึ้นมาก เพราะใช้สมุนไพร

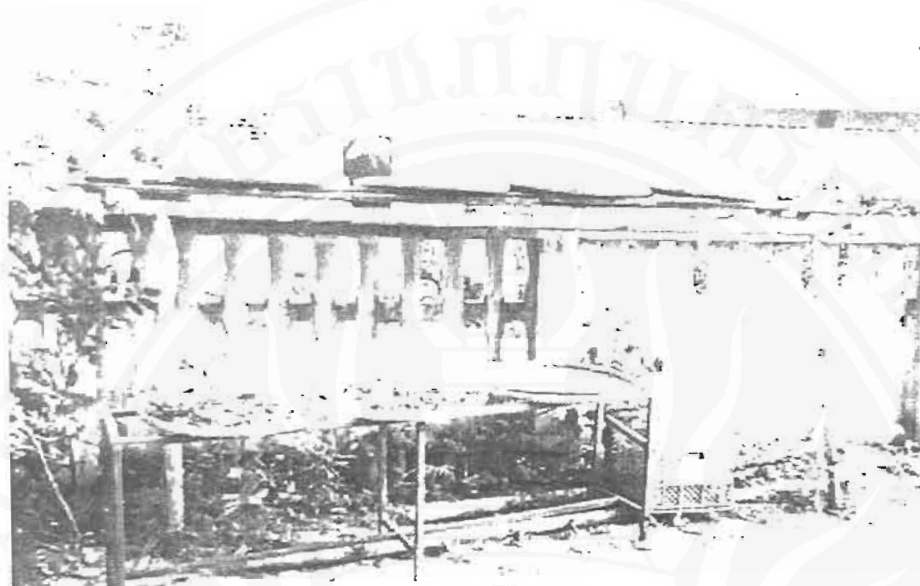
ประเด็นที่หนึ่ง ประเภทของยาที่ใช้รักษาโรคมมี 2 ประเภท คือ ยาคำรับและยาสมุนไพรเชิงเดี่ยว ในอดีตแพทย์แผนไทยผู้รักษาจะใช้เฉพาะยาคำรับในการรักษาผู้ป่วย เพราะมีความเชื่อว่าสรรพคุณของยาเกิดจากการนำสมุนไพรหลายชนิดมารวมกันแล้วเกิดผลในทางรักษา

โรคได้ดี ด้วยยาของสมุนไพรแต่ละชนิดจะช่วยรักษาอาการของโรคให้หายเร็วขึ้น จากการศึกษาพบว่า ในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ยังมีการปรุงยาตำรับอยู่อย่างสืบเนื่อง และมีความศรัทธาในยาตำรับมากกว่ายาสมุนไพรเชิงเดี่ยว จากการสัมภาษณ์แพทย์แผนไทย จำนวน 10 คน พบว่า แพทย์แผนไทยทุกคนมีการปรุงยาสมุนไพรตำรับทุกคนไม่มีการเปลี่ยนแปลง และสืบเนื่องตลอดเวลา

ประเด็นที่สอง ขั้นตอนการปรุงยา มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเครื่องมือที่ทันสมัยขึ้นแทนการใช้แรงงานคน เพื่อความสะดวกรวดเร็วและมีปริมาณการผลิตมากขึ้นในแต่ละครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากมีผู้นิยมใช้สมุนไพรเพิ่มมากขึ้น การใช้เตาอบสมุนไพรที่มีประสิทธิภาพในด้านกำจัดความชื้นแทนการใช้ความร้อนจากแสงแดดตามธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่า แพทย์แผนไทยจำนวน 10 คน ผู้ทำหน้าที่รักษาโรคใช้วิธีการปรุงยาที่ทันสมัย และอีก 2 คน ยังปรุงยาแบบดั้งเดิมอย่างสืบเนื่อง ได้แก่ วาสน์ อุตรนาค ด้วง จุติมุสิกข์ และรัชฎา สงวนไลตร ล้วนเป็นการตำรับไว้ซึ่งภูมิปัญญาดั้งเดิม นอกจากนี้ยังนิยมการตากแห้งสมุนไพรด้วยแสงแดดธรรมชาติมากกว่าการอบด้วยเตาอบไฟฟ้าที่ทันสมัย (ภาพที่ 14 และ 15)

ภาพที่ 14 นางรัชฎา สงวนไลตร อายุ 30 ปี ศึกษาการแพทย์แผนไทย 3 สาขาวิชา คือ เภสัชกรรมไทย เวชกรรม และผดุงครรภ์ไทย ปัจจุบันทำหน้าที่สอน

ภาพที่ 15 การทำให้สมุนไพรมั่งโดยการฝังแดดเป็นวิธีใช้ในอดีต ปัจจุบันยังมีการนำวิธีนี้มาใช้อยู่ ในภาพเป็นการตากสมุนไพรมั่งของ นางรัชฎา สงวนโสตร์ แพทย์แผนไทย ผู้นิยมทำให้สมุนไพรมั่งด้วยแสงแดดมากกว่าวิธีอื่น

ประเด็นที่สาม แหล่งสมุนไพรมั่งและการเตรียมสมุนไพรมั่งไปปรุงยา การเปลี่ยนแปลงในด้านแหล่งสมุนไพรมั่งที่นำมาปรุงยา จากการศึกษาพบว่า แพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่รักษาโรค 10 คน ยังใช้บริการแหล่งสมุนไพรมั่งจากร้านขายสมุนไพรมั่งไม่เปลี่ยนแปลงจากในอดีต และมีความผูกพัน เชื้อเพื่อเชื้อแม่กันมาเป็นเวลานานอย่างสืบเนื่อง เช่น วาสน์ อุตรรนาคกับร้านพันระโฮสดของธีรภาพ ลินธุเศรษฐ์ และด้วง จตุมุสิกข์ กับร้านพันระโฮสดของธีรภาพ ลินธุเศรษฐ์ เป็นต้น ซึ่งมีความผูกพันมาตั้งแต่รุ่นพ่อของธีรภาพ ซึ่งคนจีนที่มาเปิดร้านขายสมุนไพรมั่งและสมุนไพรมั่งไทย ต่อมาเมื่อถ่ายทอดกิจการร้านให้กับบุตร ด้วยความผูกพัน และเคยมีน้ำใจไมตรีต่อกัน จึงยังคงมีการติดต่อซื้อขายกันจนปัจจุบัน ส่วนการสืบเนื่องในด้านการจัดเตรียมสมุนไพรมั่งไปปรุงยา ในจำนวนแพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่รักษาโรคจำนวน 10 คน และแพทย์แผนไทยที่ทำหน้าที่สอนและรักษาโรคไปด้วย จำนวน 5 คน มีจำนวน 3 คนที่ยังคงมีการตากสมุนไพรมั่งที่หาได้จากห้องดินเช่นเดียวกับในอดีตอย่างสืบเนื่อง คือ วาสน์ อุตรรนาค ด้วง จตุมุสิกข์ และรัชฎา สงวนโสตร์ ส่วนอีก 12 คน ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการเตรียมสมุนไพรมั่งไปใช้เตาอบไฟฟ้าที่ทันสมัย นอกจากนี้ยังมีวิธีการอบด้วยเตาอบใช้ถ่านที่สร้างขึ้นมาเอง ซึ่งนับว่าเป็นภูมิปัญญาของคนในสมัยโบราณก็ต้องทำสมุนไพรมั่งให้แห้งในฤดูฝน และในปัจจุบันยังมีผู้ปรุงยาบางคนใช้อย่างสืบเนื่อง

ได้แก่ ระวีวรรณ สุวรรณพะยอม ร้านกะแสงโสดที่เป็นร้านขายสมุนไพรและเป็นสถานผลิตยาด้วยมีการใช้เตาอบสมุนไพรไฟฟ้าผสมผสานกับเตาอบแบบดั้งเดิม (ภาพที่ 16 17 และ 18)

การเก็บสมุนไพรจากป่ายังมีการสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ โดยแพทย์แผนไทยไปหาเก็บเองหรือรับซื้อจากชาวบ้านในท้องถิ่น สำหรับแหล่งที่มีพืชสมุนไพรในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอพรหมโลก อำเภอบางขัน อำเภอศรีวิชัย อำเภอรัตนบุรี อำเภอชะอวด เป็นต้น (สัมภาษณ์ เนียม มะลิแก้ว, แพทย์แผนไทย 20 กรกฎาคม 2544) ชนิดของพืชสมุนไพรที่มีในท้องถิ่นทั้งที่อยู่ในป่าตามธรรมชาติ และปลูกตามบ้านเรือน ได้แก่ เถาวัลย์เปรียง ม้ากระทืบโรง กำแพงเจ็ดชั้น ขมิ้นอ้อย ขมิ้นชัน ตีปัสีเชือก ไพล ว่านชักมดลูก เป็นต้น (สัมภาษณ์ ธีรภาพ สันธุเศรษฐ์ ผู้ขายสมุนไพร 13 มีนาคม 2546) สมุนไพรบางชนิดมีเฉพาะในภาคใต้เท่านั้น เช่น ดอกจันทร์จากต้นตัวจากอำเภอรัตนบุรี ผู้ปรุงยานิยมใช้มากเพราะมีสภาพสด และไม่มี การปลอมปน นอกจากนี้ยังมีลูกกระวาน ตีปัสีเชือก ลูกจันทร์ จากวัดต่าง ๆ ส่วนราคาจะขึ้นอยู่กับฤดูกาล จากการศึกษาพบว่า แพทย์แผนไทยผู้รักษาโรค จำนวน 10 คน และผู้ขายสมุนไพร จำนวน 10 คน ซื้อสมุนไพรจากแหล่งในท้องถิ่นเพียงส่วนน้อยเท่านั้น โดยเลือกซื้อเฉพาะสมุนไพรที่หายากและมีการคัดคุณภาพ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ภาพที่ 16 ตู้อบสมุนไพรแบบใช้เตาถ่าน เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ใช้ในอดีต ปัจจุบันร้านกะแสงโสดยังใช้อยู่

ภาพที่ 17 ตู้อบสมุนไพรแบบใช้ไฟฟ้าที่มีประสิทธิภาพในปัจจุบัน ของร้านกะแสงโสด จัดว่าเป็นเครื่องมือที่ผ่านการพัฒนาแบบผสมผสานระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

ภาพที่ 18 นางระวีวรรณ สุวรรณพะโยม เจ้าของร้านสมุนไพรกะแสงโสด มีโรงงานผลิตยาโดยใช้เครื่องมือที่ทันสมัย

ขณะนี้มีความพยายามจากกลุ่มผู้ประกอบการเกี่ยวกับสมุนไพรหลายฝ่ายที่จะสนับสนุนให้ชาวบ้านในท้องถิ่นปลูกพืชสมุนไพร เนื่องจากสภาพภูมิอากาศของอำเภอเมืองและอำเภอใกล้เคียงของจังหวัดนครศรีธรรมราช เหมาะสำหรับการเจริญเติบโตของพืชสมุนไพร จากการศึกษาพบว่า แพทย์แผนไทย จำนวน 2 คน ที่ทำหน้าที่รักษาโรคด้วยสมุนไพร ได้ปลูกพืชสมุนไพรที่บ้าน ได้แก่ ผัก ฝรั่ง ชู่มแก้ว ได้ปลูกพืชสมุนไพรเป็นไร่ปลูกของบริษัทศิริสมุนไพร และ เลื่อม ศิริพรหม ได้จัดเข้ากลุ่มผู้ปลูกพืชสมุนไพรของสมาคมแพทย์แผนไทยวัดโคกธาดู จากการทำ เลื่อม ศิริพรหม ได้สืบทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษนั้นพบว่า มีตำรายาไทยอายุประมาณ 200 ปีที่บ้าน (ภาพที่ 19 20 21 22 และ 23) อย่างไรก็ตามมีการสืบเนื่องมาจากอดีตคือ หมอผู้ปรารถนาให้มีการซื้อสมุนไพรจากร้านขายสมุนไพรควบคู่ไปกับการหาจากแหล่งในป่าเหมือนเดิม

3. วิธีการรักษาโรคด้วยสมุนไพร

โดยทั่วไปหมอพื้นบ้านหรือแพทย์แผนไทย มีวิธีการตรวจผู้ป่วยโดยการจับชีพจรของผู้ป่วย เรียกว่า “แมะ” นอกจากนี้การสังเกตดูอาการของผู้ป่วยที่ปรากฏบนใบหน้า ดวงตา และอาการที่ปรากฏตามร่างกาย มีการซักถามอาการเช่นเดียวกับแพทย์แผนปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า ผู้ขายสมุนไพรเพียง 1 ร้าน ที่ตรวจอาการป่วยของผู้มาซื้อสมุนไพร คือ วิลาสฤกษ์มงคล ร้านอารมณ์สมุนไพร (ภาพที่ 24) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านการรักษาโรค คือ ในอดีตแพทย์แผนไทยจะเป็นผู้เดินทางไปรักษาผู้ป่วยถึงที่บ้าน และในสภาพธรรมชาติจะมีสมุนไพรมาก ผู้เป็นแพทย์จะเก็บตัวยามาตามทางที่ไปบ้านผู้ป่วย เมื่อไปถึงบ้านก็หาเครื่องยาครบพอดี (สัมภาษณ์ วาสน์ อุดรนาค. แพทย์แผนไทย. 22 มีนาคม 2546.) การรักษาแบบดั้งเดิมผู้ป่วยจะนอนพักรักษาตัวที่บ้านอยู่ท่ามกลางญาติพี่น้อง ลูกหลาน เช่นเดียวกับการคลอดโดยหมอดำแยและหมอดำแยที่มาทำคลอดได้แนะนำผู้เป็นมารดาในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งใช้เวลาก่อนคลอดหลายวันโดยหมอดำแยจะดูแลตลอดเวลา มีการบีบนวด การจัดทำของทารกในครรภ์เพื่อการคลอดจะได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังได้ดูแลลูกคนอื่น ๆ ของครอบครัวเพื่อความคุ้นเคยและความสนิทสนมอีกด้วย (สัมภาษณ์ รัชฎา สงวนโส. แพทย์แผนไทย. 22 มีนาคม 2546.) ผู้เป็นมารดาจึงมีความอบอุ่นใจช่วยคลายความวิตกกังวลลงได้ จึงทำให้การคลอดเป็นไปได้อย่างราบรื่น แม้ว่าจะไม่มีเครื่องมือทางการแพทย์ที่ทันสมัยคอยช่วยเหลือ หรือแม้แต่อาการหนักจนเสียชีวิตก็ถือว่าได้ตายตาหลับเพราะได้สั่งเสียสมาชิกในครอบครัว ญาติพี่น้อง ลูกหลานที่อยู่กันอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา

การเปลี่ยนแปลงและคลี่คลายในด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพร อีกประการหนึ่งคือ การที่แพทย์แผนไทยจะเปิดบ้านเป็นสถานที่รักษาผู้ป่วย จากการศึกษาพบว่า แพทย์แผนไทย

ผู้รักษาโรคทั้ง 10 คน เปิดเป็นสถานพยาบาลทั้งหมด มีขั้นตอนการรักษาที่เลียนแบบแพทย์แผนปัจจุบันมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแพทย์แผนไทยกับผู้ป่วยยังมีความอบอุ่นและไว้วางใจเช่นเดิม เนื่องจากแพทย์แผนไทยจะดูแลผู้ป่วยอย่างเป็นกันเอง สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสนอแนะได้โดยผู้ป่วยจะมีความสบายใจไม่เคร่งเครียดเหมือนกับไปพบแพทย์แผนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามยังมีความสับสนเนื่องในด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรอยู่บ้าง เช่น การเดินทางไปรักษาผู้ป่วยที่เดินไม่ได้ ผู้ป่วยสูงอายุ โดยบุตรหลานของผู้ป่วยจะคอยบริการรับส่งแพทย์พื้นบ้าน ไม่ให้ได้รับความลำบากในการเดินทางไปรักษา สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทรระหว่างแพทย์พื้นบ้านผู้รักษา กับผู้ป่วยที่มีต่อกัน และเป็นลักษณะที่สืบเนื่องตลอดมา ผู้ป่วยที่มีความมั่นใจว่าตนเองจะต้องได้รับการดูแลจากหมอโดยไม่ถูกทอดทิ้งอย่างแน่นอนถึงแม้จะมีฐานะไม่ค่อยดี และอาศัยอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง

4. การเจียดยา

การเปลี่ยนแปลงและสืบเนื่องในการเจียดยา นับว่าไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงมากนัก จากการศึกษาพบว่า ร้านขายสมุนไพรทั้ง 10 ร้านยังคงมีการชั่งตวงยาโดยใช้เครื่องชั่งแบบไทยเช่นเดิม (ภาพที่ 25) ทุกร้านจะมีตำรับที่มีหน่วยเป็น ชั่ง ตำลึง บาท สลึง เทื้อง ไพ ถ้าหากมีการสั่งซื้อจำนวนมากก็ขายเป็นกระสอบ เป็นกิโลกรัม นับว่าเป็นการผสมผสานระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่ที่กลมกลืน สำหรับการเจียดยา ผู้ขายสมุนไพรทั้ง 10 ร้าน มีการเจียดยาตามใบสั่งและเจียดยาตามอาการของโรค ถ้าหากเป็นยาต้มก็จะเจียดยาให้ผู้ป่วยไปต้มรับประทานเองที่บ้าน ส่วนแพทย์แผนไทยที่รักษาโรค จำนวน 10 คน เจียดยาตามอาการของโรค บางครั้งก็บอกชื่อเครื่องยาให้ไปเสาะหามาเอง การสืบเนื่องในการห่อเครื่องยาด้วยกระดาษหนังสือพิมพ์ยังมีเหมือนสมัยโบราณทุกประการ

ความสัมพันธ์ในสังคม

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมที่มีลักษณะการประกอบอาชีพเดียวกัน แต่ละกลุ่มคนต่างมีความสัมพันธ์กัน มีความเชื่อเพื่อเชื่อแก่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในกลุ่มเครือญาติ ระหว่างผู้มีอาชีพเดียวกัน ระหว่างผู้ป่วยกับผู้ขายสมุนไพรและระหว่างผู้ป่วยกับแพทย์แผนไทยผู้รักษาต่างก็มีการใช้สมุนไพรด้วยความศรัทธาต่อประสิทธิภาพของสมุนไพร และสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 19 ผู้วิจัยเมื่อครั้งนำนักศึกษาที่เรียนวิชาพืชสวนไปศึกษาดูงานนอกสถานที่
บ้านนายเลื่อม ศิริพรหม แพทย์แผนไทยและภรรยา

ภาพที่ 20 สวนสมุนไพรของนายเลื่อม ศิริพรหม

ภาพที่ 21 สวนสมุนไพรมองของนายเลื่อม ศิริพรหม

ภาพที่ 22 ตำราสมุนไพรมรดก มีอายุประมาณ 200 ปี ของนายเลื่อม ศิริพรหม

ภาพที่ 23 ตำราสมุนไพรโบราณ มีอายุประมาณ 200 ปี ของนายเลื่อม ศิริพรหม

ภาพที่ 24 นายวิลาศ ฤกษ์มงคล เจ้าของร้านอาหารสมุนไพร ใช้วิธีการตรวจผู้ป่วยที่นำพืชสมุนไพรด้วยวิธีที่เรียกว่า "แมะ" ก่อนเจียดยาให้

ภาพที่ 25 เครื่องทอผ้าไหมที่นำมาตั้งแสดงสมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

1. ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

จากการศึกษาพบว่า ระหว่างกลุ่มผู้ชายสมุนไพรมุข กลุ่มแพทย์แผนไทยจะมีความสัมพันธ์กัน มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างพ่อแม่กับลูก ปู่ย่าตายายกับหลาน พี่กับน้อง ญาติกับญาติ และความสัมพันธ์โดยการเกี่ยวดองกัน เช่น ความสัมพันธ์ของตระกูล อังศุวัฒนากุล ของยงยุทธ อังศุวัฒนากุล จากร้านชั้นแซสมุนไพรมุข มีการถ่ายทอดความรู้จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน โดยความรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่ได้รับมาตั้งแต่เล็กจนโต การขยายเครือข่ายที่เริ่มจากพ่อแม่สู่ลูก ปู่ย่าตายายสู่หลาน จากพี่สู่น้อง (จากแผนภูมิที่ 1) เริ่มจากร้านชั้นแซไฮสด ซึ่งเป็นบิดาของยงยุทธ อังศุวัฒนากุล ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดามารดา ในส่วนของการขยายเครือข่าย เริ่มจากฝ่ายพ่อ มีการขยายเครือข่ายสู่พี่น้อง และลูกของพี่น้องที่ได้รับถ่ายทอดจากพ่อแม่ เช่นเดียวกับฝ่ายแม่ ที่มีพี่น้องเปิดร้านขายสมุนไพรมุขเช่นกัน ส่วนในตระกูลสินธุเศรษฐี ของธีรภาพ สินธุเศรษฐี ก็มีความเกี่ยวพันเป็นเครือญาติกับร้านอาการณสมุนไพรมุข และร้านกะแสงไฮสด (ดังแผนภูมิที่ 2)

จึงกล่าวได้ว่า กลุ่มคนจีนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เริ่มต้นการค้าสมุนไพรมุขในอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเป็นสมุนไพรมุขจีนและได้ขยายเครือข่ายออกไปสู่ลูก หลาน พี่ น้อง ดังกล่าวแล้วข้างต้น ทำให้อิทธิพลของคนจีนแทรกซึมอยู่ในประเพณีการใช้สมุนไพรมุขรักษาโรคตลอดเวลา ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นสมุนไพรมุขไทยและมีสมุนไพรมุขจีนร่วมอยู่ด้วย และมี

สินธุเศรษฐ์ ของธีรภาพ สินธุเศรษฐ์ ก็มีความเกี่ยวพันเป็นเครือญาติกับร้านอาภรณ์สมุนไพร และร้านกะแสงโสม (ตั้งแผนภูมิที่ 2)

จึงกล่าวได้ว่า กลุ่มคนจีนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เริ่มต้นการค้าสมุนไพรในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเป็นสมุนไพรจีนและได้ขยายเครือข่ายออกไปสู่ลูก หลาน พี่ น้อง ดังกล่าวแล้วข้างต้น ทำให้อิทธิพลของคนจีนแทรกซึมอยู่ในประเพณีการใช้สมุนไพรรักษาโรค ตลอดเวลา ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นสมุนไพรไทยและมีสมุนไพรจีนร่วมอยู่ด้วย และมีคนไทยเริ่มเปิดร้านขายสมุนไพรขึ้นมามากขึ้น (สัมภาษณ์ ยงยุทธ อังศุวัฒนากุล. ผู้ขายสมุนไพร และแพทย์แผนไทย. 16 มีนาคม 2546.)

2. ความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างร้านขายสมุนไพรที่อยู่ย่านเดียวกัน แม้ว่าจะมีการแข่งขันกัน คำขาย บางครั้งมีการตัดราคาสินค้ากันบ้าง แต่ความสัมพันธ์อีกประการหนึ่งคือ เมื่อร้านใดขาดสมุนไพรชนิดไหนและมีผู้มาซื้อสมุนไพรชนิดนั้น ก็สามารถไปแบ่งปันมาให้ลูกค้าก่อน ซึ่งในกลุ่มของผู้ขายสมุนไพรที่อยู่ย่านเดียวกัน สามารถเจรจาให้ได้ทุกร้าน วิธีการนี้เรียกว่า “การเป๊ะยา” เป็นความสัมพันธ์ระหว่างร้านขายสมุนไพรที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันโดยได้ปฏิบัติต่อ ๆ กันมาจนเป็นประเพณี (แผนภูมิที่ 3) ซึ่งเป็นความโดดเด่นของการดำรงอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความกลมเกลียวเป็นปึกแผ่นอันหาดูได้ยากในปัจจุบัน

ส่วนความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้ป่วยที่ใช้สมุนไพร ได้แก่ การแนะนำยาที่ดีให้แก่กัน การแบ่งปันยาให้กับเพื่อนบ้านที่เป็นโรคเดียวกันหรือโรคที่รู้จัก การแนะนำตำรับยาที่มีประสิทธิภาพ การบอกต่อ การช่วยดูแลเอาใจใส่หาซื้อสมุนไพรมาให้ นับเป็นความสัมพันธ์ที่มีค่ายิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วยกับหมอผู้รักษาที่มีความสนิทสนมไว้วางใจ บางครั้งอาจผูกพันกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ จนมาถึงรุ่นลูก นับเป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาช้านานของสังคมท้องถิ่นแห่งนี้มีการใช้สมุนไพรตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยชรา

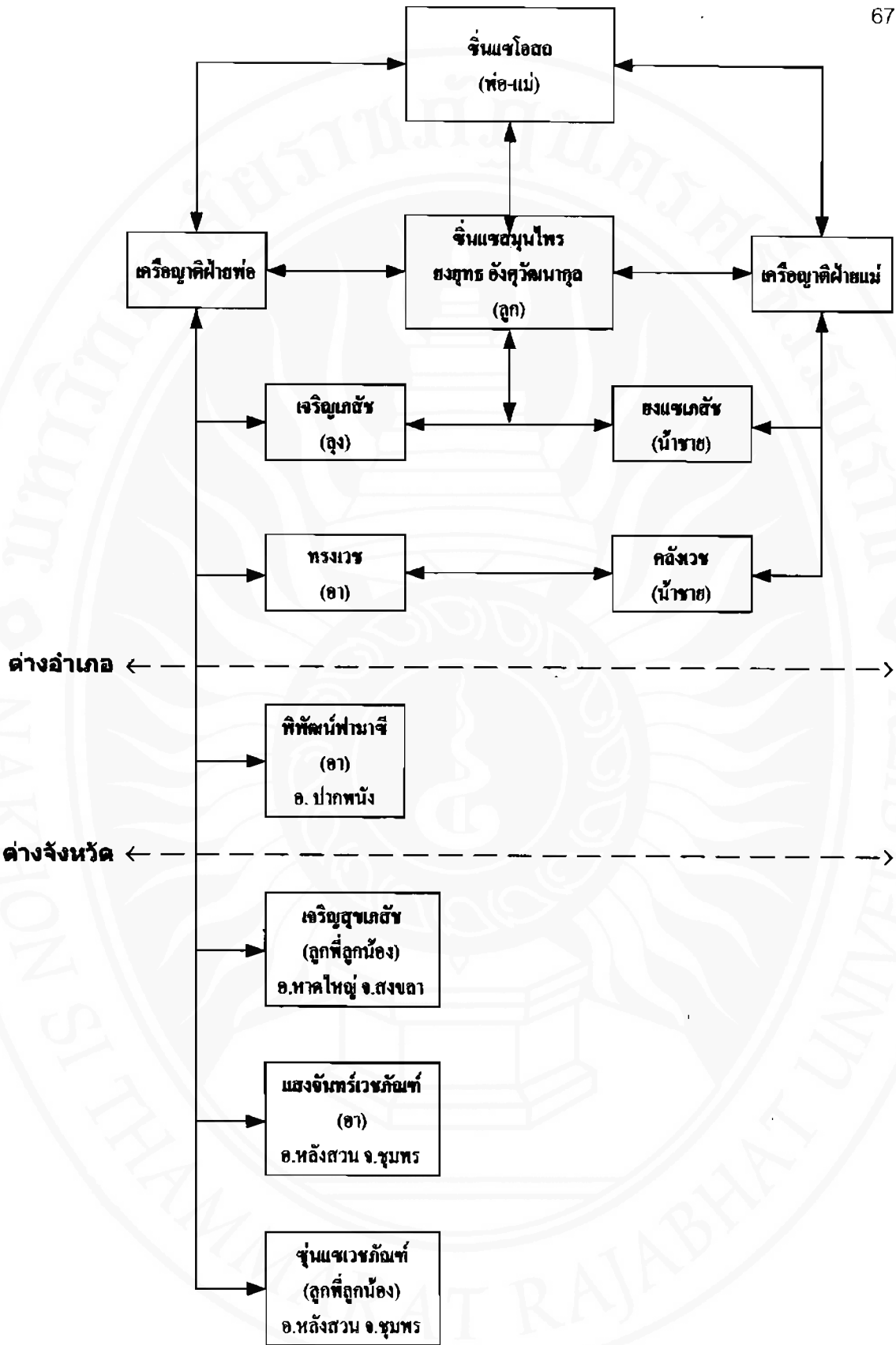
การสืบทอดประเพณีการใช้สมุนไพรจากอดีตมาปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า ผู้ขายสมุนไพร จำนวน 10 คน แพทย์ผู้รักษาโรคด้วยสมุนไพร จำนวน 10 คน แพทย์ผู้ทำการสอน จำนวน 10 คน และผู้ป่วยที่ใช้สมุนไพรรักษาโรค จำนวน 10 คน ต่างมีแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรที่คล้ายคลึงกัน คือ ผู้ป่วยตัดสินใจเลือกการใช้สมุนไพรรักษาโรค มีสาเหตุหลักคือผู้ป่วยเชื่อมั่นศรัทธาในประสิทธิภาพและ

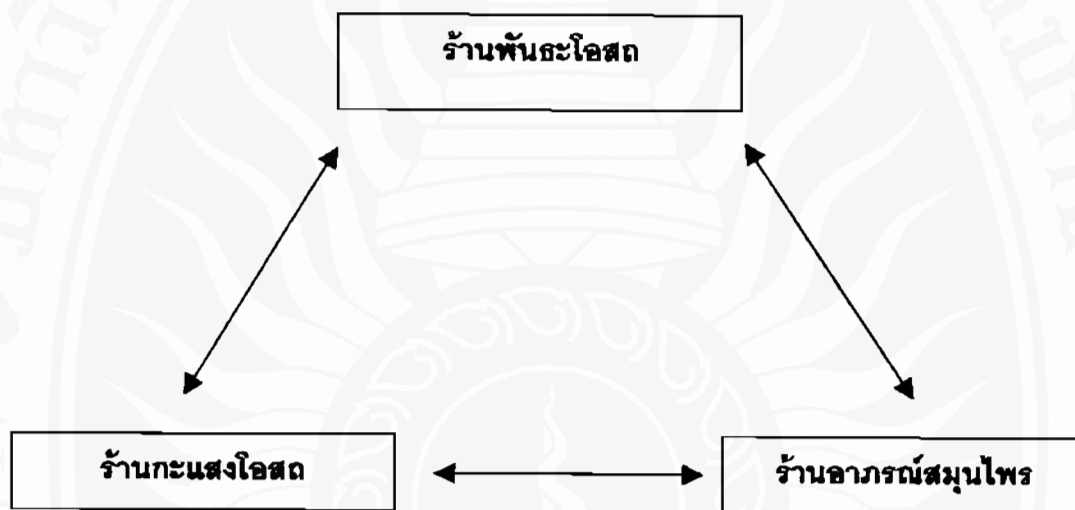
สรรพคุณของยาสมุนไพร และตัวแพทย์แผนไทย ทั้งนี้ความเชื่อมั่นศรัทธาอาจเกิดจากการที่ได้รับ การบอกต่อจากผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือจากการที่เคยทดลองใช้แล้วได้ผลดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้ประเพณี การใช้สมุนไพรรักษาโรคยังคงสืบทอดมาจนทุกวันนี้

กลุ่มผู้ขายสมุนไพรจำนวน 3 คน มีความคิดว่าควรสร้างความยิ่งใหญ่ให้กับวงการ สมุนไพรไทย ด้วยการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งทางราชการและเอกชนเพื่อประชาสัมพันธ์ ประสิทธิภาพของสมุนไพรให้เป็นที่รู้จัก และเกิดความเชื่อมั่นของคนทั่วไป นับว่าเป็นอีกทางหนึ่ง ที่จะเผยแพร่และสืบทอดประเพณีการใช้สมุนไพรรักษาโรค

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงและสืบเนื่องของประเพณีการใช้สมุนไพรรักษาโรคจาก อดีตมาปัจจุบันในสังคมท้องถิ่นแห่งนี้สามารถมองเห็นได้ว่าเป็นรูปธรรมพบว่า แพทย์แผนไทย จำนวน 7 คน ที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป และได้รับการช่วยยืมนานเป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 50 ปี แล้ว ซึ่งปัจจุบันก็ยังรักษาอยู่ นับว่าเป็นส่วนเชื่อมโยงประเพณีการรักษาโรคด้วยสมุนไพรระหว่าง อดีตกับปัจจุบัน และการที่มีร้านขายสมุนไพรมากมายในย่านนี้ อันได้แก่ ถนนกะโรม มีร้าน สมุนไพรที่เก่าแก่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษคือร้านพันระโฮสถ ร้านไมตรี และร้านตำนานสมุนไพร ตามลำดับ (ภาพที่ 26 27 28 29 30 31 32 และ 33) ด้านถนนยมราช มีร้านสุชาติ สมุนไพร ร้านอาภรณ์สมุนไพร และร้านยงแซตามลำดับ (ภาพที่ 34 35 36) ส่วนถนน ท่าช้าง มีร้านกะแสงโฮสถ บริเวณสี่แยกท่าวังที่ถนนบูรณาราม มีร้านชินแซโฮสถที่มีความเก่าแก่ ใกล้เคียงกับร้านพันระโฮสถ (ภาพที่ 37 และ 38) บนถนนราชดำเนิน เริ่มจากสี่แยกหัวถนน มีศูนย์แพทย์ไทยวัดศาลามีชัย ร้านยินดีสมุนไพร บริษัทศิริสมุนไพร โดยมีการดำรงอยู่ของ กิจกรรมที่มีความต่อเนื่องมายาวนาน ส่วนถนนพัฒนาการทุ่งปลั่ง บริเวณหลังวัดท่าวโคตรมี สมามคมแพทย์แผนไทยตั้งอยู่ในวัดโคกธาตุ อาจกล่าวได้ว่าอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ยังมีย่านร้านขายสมุนไพรที่มองเห็นได้ว่าเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง (ภาพที่ 39)

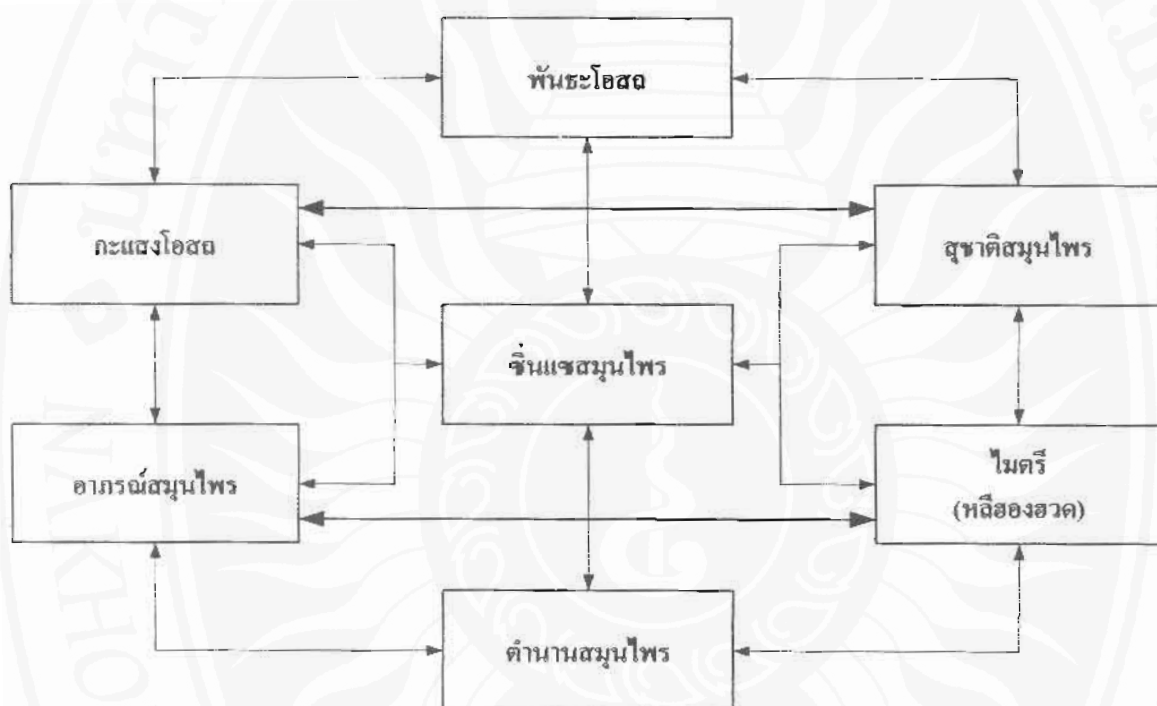

แผนภูมิที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติของกลุ่มผู้ขายสมุนไพร

แผนภูมิที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่าย (ลูกพี่ลูกน้อง) ระหว่าง

ร้านพันธะโอสถ ร้านกะแสง และร้านอาการสมุนไพรม

แผนภูมิที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มผู้ชายสมุนไพร
ในลักษณะการพึ่งพาอาศัยกัน เรียกว่า "การโปะยา"

ภาพที่ 26 ถนนสายสมุนไพร บนถนนกะโรม ต.คลัง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
เป็นที่ตั้งร้านสมุนไพรพันระโฮสถ ร้านตำนานสมุนไพร และร้านไมตรี

ภาพที่ 27 ร้านขายสมุนไพรพันระโฮสถ ตั้งอยู่บนถนนกะโรม ต.คลัง อ.เมือง
จ. นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 28 นายธีรภาพ ลินธุเศรษฐ์ เจ้าของร้านสมุนไพรรพพันระโฮสต์ ขณะเจียดยาให้กับลูกค้าผู้มาใช้บริการ เป็นร้านที่เก่าแก่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันขายดีมากที่สุด

ภาพที่ 29 ภายในร้านพันระโฮสต์ ใช้ตู้เก็บสมุนไพรมีขนาดที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

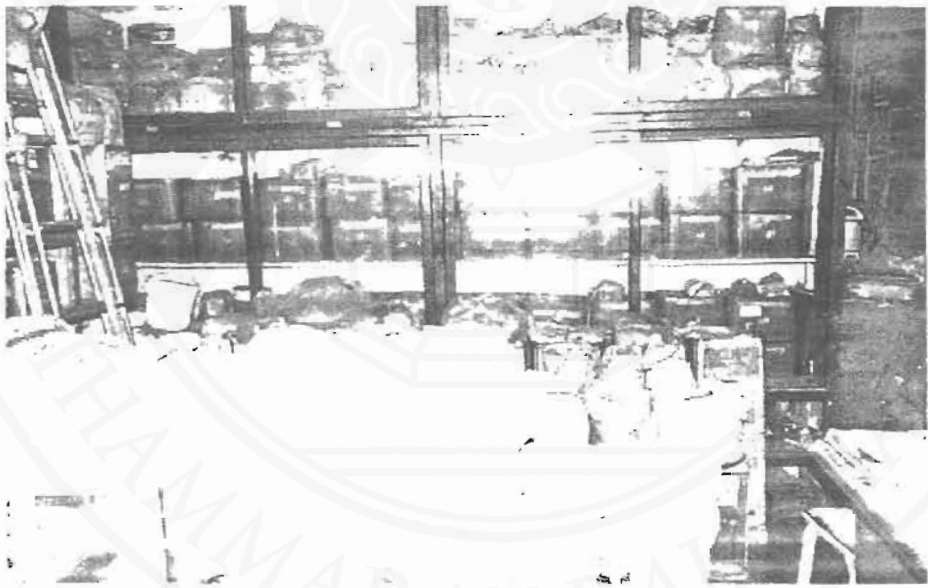
ภาพที่ 30 นางสาวเดีรวัดีย์ เทพแสงพราว เจ้าของร้านสมุนไพรแม่ตรี (หลือของฮวด)
อายุ 76 ปี สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ภาพที่ 31 นายสง่า เทพฉิมพลี เจ้าของร้านตำนานสมุนไพร เป็นร้านขนาดเล็ก
เพิ่งเปิดใหม่ เป็นผู้นำใจให้การต้อนรับดีมาก

ภาพที่ 32 ภายในร้านตำนานสมุนไพร มีหม้อดินจำหน่ายด้วย

ภาพที่ 33 ภายในร้านไม้ตรี มีการเก็บสมุนไพรโดยวิธีบรรจุลงกระดาศ และไลป์พ่นสีฟ้า
ดูร่างแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 34 ถนนสายสมุนไพรมหาถนนยมราช ต.คลัง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช
ทางด้านซ้าย มีร้านสมุนไพรมหาถนนยมราช ร้านสุชาติสมุนไพรร้าน
ร้านอาคารสมุนไพรร้าน และร้านยงแซ

ภาพที่ 35 นายสุชาติ และนางราตรี สุขเกษม เจ้าของร้านสุชาติสมุนไพรร้าน

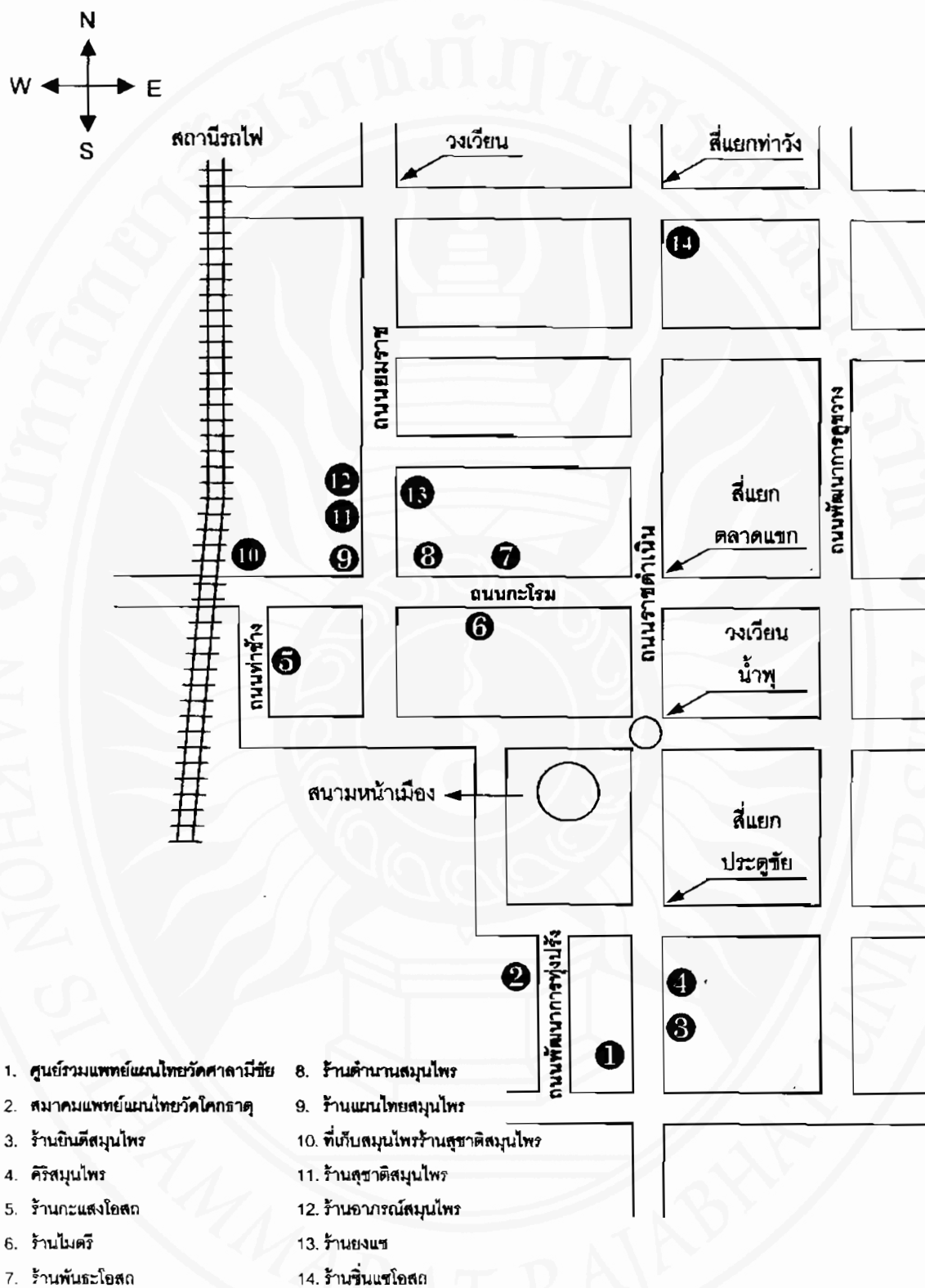
ภาพที่ 36 นายวิลาด ฤกษ์มงคล เจ้าของร้านอาหารต้มมุนไฟ

ภาพที่ 37 ผู้วิจัยขณะสัมภาษณ์ นายยงยุทธ อังศ์วัฒนากุล เจ้าของร้านต้มมุนไฟ
ซิ่นแซ่โฮลถ ผู้มีเครือข่ายที่ขายต้มมุนไฟและยาแผนปัจจุบัน

ภาพที่ 38 ร้านซิ่นแซ่ฮ้อต มีการจัดร้านดูทันสมัย แต่อุปกรณ์ยังคงเป็นของโบราณ เช่น ตู้เก็บสมุนไพร ปั่นบรวจรสมุนไพร และเครื่องชั่งสมุนไพร

ภาพที่ 39 แผนผังที่ตั้งสถาบันการแพทย์แผนไทย และย่านร้านค้าสมุนไพรในอำเภอเมือง
จังหวัดนครศรีธรรมราช